

Spreekbeurt Carillon Sint Laurenstoren Weesp

Door Mathieu Daniel Polak

Zondag 14 januari 2018

Kennismaking met de beiaardier

Het is mij een eer en genoeg vandaag voor u een beiaardconcert te geven en iets te vertellen over het carillon van Weesp. Mijn naam is Mathieu Daniel Polak. Sinds 2008 ben ik de beiaardier van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Bovendien ben ik de beiaardier van de Markttoren in Spakenburg en ben als beiaarddocent verbonden aan Beiaard Centrum Nederland te Amersfoort. Een paar keer per jaar vervang ik de vaste beiaardier van Weesp, Bauke Reitsma. Het is inmiddels een traditie geworden dat ik op de Open Monumentendag een beiaardconcert in Weesp verzorg.

Het beklimmen van de toren

Voor mij is de beklimming van de toren een van de dingen die het bespelen van de beiaard zo bijzonder maakt. Sowieso kom je als beiaardier op plekken waar een ander nooit komt en iedere toren heeft zijn eigenaardigheden. In Misono (Japan) ging het er sjiek aan toe. Daar kon ik met de lift naar de speelcabine. Aldaar gaf ik een beiaardconcert in het kader van jongeren die de leeftijd van 20 jaar hadden bereikt. Voor hun wordt een feest georganiseerd dat Seijin no hi (meerderjarigheidsdag) genoemd.

Het beklimmen kan soms ook een avontuur zijn. In Goes mocht ik als beginnende beiaardier rond 1993 zelf 's avonds de toren op om op het carillon te spelen. Ik was als pianist van balletexamens dat weekend in Goes en het leek mij geweldig om met de beiaardier mee te gaan. De beiaardier was zelf die avond verhinderd maar ik kon de sleutels ophalen. In de donkere toren kwam er plotseling een duif op mij afgevlagen waardoor ik de schrik van mijn leven kreeg.

Op de Erasmus Universiteit trek ik wekelijks een vlizotrap naar beneden om de speelcabine te bereiken. Op campus Woudestein bevindt zich een beiaard en een oefenklavier. Ik geef beiaardlessen aan studenten en medewerkers van de universiteit en geef iedere week een bespeling op woensdag van 12.30 tot 13.00 uur.

Het beklimmen van de Sint Laurenstoren in Weesp mag ook een avontuur genoemd worden. De metalen ladders zijn steil. Op Open Monumentendag bespeel ik jaarlijks het carillon van Weesp. Juist door die steile ladders is de toren niet geschikt om door groepen beklommen te worden. Gelukkig biedt een videoverbinding uitkomst. Zo kunnen bezoekers op de Open Monumentendag toch de bespeling van 'dichtbij' meemaken.

De cabine en klavier

In de speelcabine in de Sint Laurenstoren is ruimte voor de beiaardier en eventueel twee of drie gasten. De kleine vensters kunnen geopend worden. Die vensters maken bij mij een fantasie los dat er uit ieder raam een Middeleeuwse trompet zou steken. Deze instrumenten zouden dan samen met de beiaardier kunnen musiceren. Van de vaste beiaardier van Weesp, Bauke Reitsma, heb ik begrepen dat er in de toekomst een keer een samenspel van beiaard met andere instrumenten zal plaatsvinden.

Bauke bespeelt wekelijks op dinsdag van 11.00 tot 12.00 uur het carillon in Weesp. Onder zijn voorgangers bevinden zich beiaardiers als Gijsbert Kok en Wim Franken. Van Wim Franken zal ik vandaag een compositie op het carillon voor u spelen.

Ieder klavier is anders om te bespelen. Op de Erasmus Universiteit speel ik op een vier-octaafs instrument. De Onze Lieve Vrouwetoren in Amersfoort heeft naast een vijf-octaafs instrument ook een replica van een zeventiende eeuwse klavier met pedalen die heel lang zijn en doen denken aan de pedalen van een orgel.

Een klavier bestaat doorgaans uit stokken die met de vuisten aangeslagen worden en pedalen voor de voeten.

De traditie van het spelen met de vuisten zal komen door het feit dat klepels, die bij de grote klokken behoorlijk zwaar kunnen zijn, door de beiaardier in beweging gebracht moeten worden.

In Weesp is er een klavier volgens de Waalrese variant. Dat betekent dat een drie-octaafs carillon de pedaalligging heeft van een vier-octaafs instrument. Omdat er betrekkelijk weinig carillons een Waalrese speeltafel hebben, begin ik mijn concert in Weesp over het algemeen met een eenvoudig stuk. Immers, inspelen zoals bij piano of orgel kan wegens het publieke karakter van het carillon niet.

In de speelcabine in Weesp is de ruimte ondanks de vensters toch tamelijk afgesloten. Om goed te horen wat je speelt, is het belangrijk om het venster in het plafond te openen. De klokken hangen pal boven de speelcabine.

De klokken

Het carillon van Weesp is samengesteld uit klokken van Hemony en Eijsbouts. Het laagste anderhalf octaaf wordt in hoofdzaak gevormd door klokken uit het jaar 1671 van Pieter Hemony. Pieter Hemony (1619-1680) en zijn broer Francois Hemony (1609-1667) waren de belangrijkste klokkengieters uit de 17^e eeuw. Zij waren de eersten ter wereld die een zuiver gestemd klokkenspel produceerden.

Eijsbouts is de klokkengieter uit Asten die niet zo lang geleden wereldnieuws maakte door luidklokken voor de Notre Dame in Parijs te gieten.

Het carillon van Weesp is transponerend. Met andere woorden, je speelt een B maar hoort een C. Voor mensen zonder absoluut gehoor is dat geen probleem. Stel dat je als beiaardier samen zou willen musiceren met koperblazers dan moet je de partituur van de beiaardier of de partituur van de blazers zo transponeren dat de toonaard overeenkomt.

Ik vind het leuk om te vermelden dat er bij een restauratie in 1962 dertien oude klokken weliswaar buiten gebruik werden gesteld maar tien hiervan als sieraad bij het carillon werden gehangen. Deze sieraad is van buiten te bewonderen. Immers, de klokken van Weesp hangen in een open lantaarn.

Klokken uit de Gouden Eeuw staan in de middentoonstemming. In deze stemming wordt gestreefd naar zo natuurzuiver mogelijke grote tertsen. In deze stemming maakt het, anders dan in onze huidige stemming, een groot verschil in klank en sfeer of je in de ene toonsoort of de andere speelt. Nadeel van de middentoonstemming is dat er ook toonsoorten bijzitten die akelig klinken. Deze toonsoorten ga ik uiteraard tijdens mijn concert vermijden.

Naast de wekelijkse bespeling op dinsdag wordt het carillon ook op de Koningsdag bespeeld. In de zomermaanden worden gastbeiaardiers uitgenodigd om concerten te verzorgen.

Het bekend en hopelijk ook geliefd maken van het carillon kan niet zonder interactie tussen muzikant en luisteraar. Daarom is het fijn dat wij allen samen middels deze dag het nieuwe jaar inluiden.

Laurenstoren Weesp
Zondag 14 januari 2018
Carillonconcert door Mathieu Daniël Polak

Programma en toelichting

Barok

Oratorium: Mars	Georg Friedrich Handel (arr. Mar Bruinzeel)
Eurovision Theme	Marc Antoine Charpentier (arr. Mathieu Polak)
Rondeau	Henry Purcell (arr. Mathieu Polak)

Hedendaags

Poem for Ooltewah	Mathieu Daniël Polak
Utrechts Jolijt	Johan Wagenaar
Mascarade: Vieux Rondeau	Wim Franken

Keuzeliedereren

Een selectie uit tien liedjes	Te bepalen door luisteraars
-------------------------------	-----------------------------

Toelichting

1. In het programma van een beiaardier treft men origineel voor beiaard gecomponeerde stukken aan zoals het werk van Franken en Polak. Daarnaast speelt een beiaardier bewerkingen¹ van bestaande muziek. In het programma zien we bijvoorbeeld een Mars uit het Oratorium van Georg Friedrich Handel dat door mijn voorganger beiaardier van de EUR, Mar Bruinzeel, is gearrangeerd voor carillon. In zijn bespeling improviseert de beiaardier over melodieën. Verscheidene beiaardiërs componeren ook zelf voor hun instrument.
2. Het Eurosongfestival lied is eigenlijk een melodie van Charpentier. Merk op dat de beiaardier in zijn bespelingen probeert aan te sluiten bij wat er op dat moment leeft in het land of in de stad. Naast Sinterklaas en Kerst geeft de beiaardier aandacht aan evenementen zoals voetbalwedstrijden (Hup Holland Hup), het Eurosong Festival, Koningsdag (Valerius Gedenk Klank), 4 en 5 mei bespelingen etc. Zijn er dagen die ik over het hoofd heb gezien? Zijn er nieuwe feestdagen (zoals het Suikerfeest van de Islam) waaraan aandacht geschonken zou moeten worden²? Wat is uw mening?
3. In Poem for Ooltewah heb ik het luiden van klokken nagebootst. Utrechts Jolijt is geschreven door de Utrechtse componist Johan Wagenaar. Het officiële deel van het concert wordt afgesloten met een componist die zelf beiaardier van Weesp is geweest, Wim Franken.

¹ In het artikel Golden Clouds heb ik verschillen tussen originele beiaardmuziek en arrangementen aangeduid. Ik zal er iets uit voorlezen.

² In mijn artikel Music and Social Action heb ik mijn gedachten omtrent de rol van de beiaardier in de samenleving opgeschreven. Ik zal er iets uit voorlezen.